

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-65-2-233-236
УДК 378:373.3:005.336.2

Дмитро ПРИМА

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методики викладання шкільних предметів,
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти
e-mail: primar@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ ЯК НАУКОВИЙ ФЕНОМЕН

У статті проаналізовано наукові підходи щодо трактування професійної позиції як наукового феномена. Відзначено, понятійно-категорійний вимір дослідження проблеми формування професійної позиції як наукового феномена лежить у площині характеристики таких понять, як «позиція» («позиція особистості»), «педагогічна позиція» («позиція педагога»), «професійна позиція», що зумовлює необхідність внести уточнення стосовно їх трактування. З'ясовано, що у довідкових виданнях поняття «позиція» потрактовано як розвиваюче, різноаспектне утворення як точка зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки, дії; характер дій, зумовлених цим ставленням. Констатовано, що у психології позиція означає офіційне положення людини у тій чи іншій підсистемі стосунків, відображає домінуючі й вибіркові ставлення людини до того, що є для неї суттєвим. Відзначено, що становлення позиції йде шляхом її розширення, усвідомлення і диференціації, одним із проявів якої є поступово кристалізуюча професійна позиція. Узагальнено, що незважаючи на відмінності у визначенні цієї дефініції різними авторами, загальним є визначення позиції як ставлення фахівця до професії і до себе в ній, що виявляється у діяльності, а професійної позиції як особистісно-професійної якості, яка формується у процесі навчання і базується на розвитку ціннісно-смыслових стосунків до педагогічної професії, визначає індивідуальний стиль професійної діяльності педагога.

Ключові слова: науковий феномен, позиція, позиція особистості, педагогічна позиція, професійна діяльність, професійна позиція, ставлення.

Модернізація системи педагогічної освіти на сучасному етапі актуалізує необхідність посилення уваги до особистісного розвитку всіх суб'єктів освітнього процесу, підготовки вчителя, здатного відповідально, компетентно, креативно працювати за умов вибору професійної позиції, що визначає особистісне ставлення до професії, активність особистості. Звертаємо увагу на те, що проблема формування професійної позиції вчителя почала вивчатися ще у 90-ті роки ХХ століття (А. Маркова, О. Гуророва, І. Луценко, К. Лаптева, Л. Красовська й ін.) через виокремлення низки напрямків дослідження цього феномена (філософського, соціологічного, психолого-педагогічного).

О. Баранова, К. Качаліна, О. Літовка, Г. Холодова та ін. засвідчили наявність наукових розвідок, присвячених вивченню окремих аспектів професійної позиції, яку розглядають як інтегральну характеристику розвитку особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Братусь та ін.); показник активності й прояв освіченості особистості вчителя (І. Ісаєв, В. Сластьонін, О. Гуророва та ін.); систему ставлень до професії (А. Маркова, М. Боритко, С. Вершловський, О. Руденко й ін.). Однак попри різноаспектність розгляду окресленої проблеми, на наш погляд, потребує уточнення визначення сутності професійної позиції як наукового феномена.

Мета статті – проаналізувати наукові підходи щодо трактування професійної позиції як наукового феномена.

Насамперед відзначимо, що понятійно-категорійний вимір дослідження проблеми формування професійної позиції як наукового феномена лежить у площині характеристики таких понять, як «позиція» («позиція особистості»), «педагогічна позиція» («позиція педагога»), «професійна позиція». Це зумовлює необхідність внести уточнення щодо їх трактування.

У довідкових джерелах категорія «позиція» (від лат. *positio* – положення) – це положення, постава; розташування чого-небудь; точка зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки, дії; поведінка, характер дій, що зумовлені цією точкою зору, цим ставленням [1, 757]. За психологічним словником «позиція – це стійка система відносин людини до певних сторін дійсності, що проявляється у відповідній поведінці і вчинках. Позиція – утворення, що розвивається; її зрілість характеризується несуперечністю і відносною стабільністю» [2, 414].

На думку філософів (Е. Ільєнков, Б. Еренгрос та ін.), позиція розуміється як точка зору особи; певна оцінка факту, явища; дія, поведінка, зумовлена цим відношенням, оцінкою [3].

У працях психологів, зокрема Р. Немова, це поняття означає офіційне положення людини у тій чи іншій підсистемі стосунків [4, 538]. Конструктивним у площині окресленої проблеми нам видається твердження В. М'ясищева, згідно з яким позиція відображає домінуючі й вибіркові ставлення людини до того, що є для неї суттєвим

[5]. Вочевидь, у психології позицією зумовлюється здебільшого якість особистості (суб'єкта), а відтак, цей феномен визначається як інтеграція домінуючих вибіркових стосунків суб'єкта в певному суттєвому для нього питанні [6, 14].

З погляду С. Рубінштейна, позиція – це те, що пов'язує свідомість і особистість, виражає їх єдність [7, 274], тобто позиція характеризує певний рівень свідомості особистості, коли завдяки свідомості особистість набуває здатності зайняти певну позицію по відношенню до життя. Іншу точку зору з цього питання має О. Леонтьєв [8, 197–198], вважаючи, що позиція – не результат, а передумова й умова розвитку особистості та її свідомості, оскільки необхідність зайняти ту чи іншу позицію, визначитися у своєму ставленні до життя об'єктивно виникає перед кожною людиною на певному етапі її життєвого шляху. Вчений розглядав позицію як процес самостійної діяльності особистості, суть якої проявляється в моральному виборі, тобто позиція таким чином є передумовою розвитку особистості.

Відзначимо, термін «позиція» в значенні «позиція особистості» одним із перших у науковий обіг увів австрійський лікар, психолог А. Адлер у XIX столітті, розглядаючи цей термін у контексті певного «життєвого стилю», тобто як життєву позицію загалом, як основу ставлень людини до світу й навколишньої дійсності [9].

На думку В. Мижерикова і М. Єрмоленко [10, 50], позиція педагога – це система тих інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних стосунків до світу, педагогічної дійсності і педагогічної діяльності, які є джерелом його активності. Автори цілком слушно, на наш погляд, наголошують на спрямованості позиції педагога, його активності. З одного боку, як стверджують науковці, вона (педагогічна позиція) визначається вимогами, очікуваннями і можливостями, що пред'являються і надаються суспільством учителю. А з іншого, – необхідно враховувати дію внутрішніх джерел активності особистості педагога – його нахили, переживання, мотиви, цілі, ціннісні орієнтації, ідеали – тобто все те, що визначає світогляд. Таким чином, у позиції педагога проявляються його особистість, характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки і діяльності (громадянська позиція). А відтак, позицію педагога можна трактувати як сукупність і взаємодію двох її складових: соціальної і професійної.

Заслуговує на увагу й авторське бачення позиції особистості педагога, запропоноване В. Слободчиковим, згідно з яким це поняття може розглядатися і як спосіб реалізації базових цінностей особистості в її взаємовідносинах з іншими людьми [11]. При цьому вчений наголошує, що педагогічна позиція є у своєму роді єдиною й унікальною, оскільки є одночасно і педагогічно-

особистісною, і педагогічно-професійною, і культурно-діяльнісною позицією – необхідною при створенні умов для досягнення цілей освіти.

Як слушно відзначає К. Качаліна, становлення позиції йде шляхом її розширення, усвідомлення і диференціації. Одним із проявів такої диференціації є поступово кристалізуюча професійна позиція [12, 13]. Вона виявляється тим чинником, який характеризує професійну діяльність людини і забезпечує його можливості в розвитку власної професійної діяльності як особливого виду соціальної практики.

Існує думка [13, 372], що професійна позиція – невід'ємна частина професіоналізації особистості, складний процес циклічного характеру, котра проявляється в удосконаленні знань, умінь, навичок і здібностей людини і виробленні на їх основі ставлення до професії, принципів, правил поведінки у трудовій діяльності, певній стійкій точці зору на основні питання, що стосуються конкретної професійної діяльності.

На продовженні цього судження І. Ісаєв відзначає, що феномен «професійна позиція» віддзеркалює особистісні ставлення вчителя до визначення способів педагогічної діяльності, вибору умов роботи, зумовлені його індивідуальними особливостями, вміннями та здібностями [14].

Конструктивною нам видається думка Л. Красовської, що професійна позиція особистості інтегрує індивідуальні й професійні риси людини, зумовлюється її знаннями й вміннями. До того ж науковець вважає, що результативною професійною позицією особистості є активна позиція, яка забезпечує постійний професійний розвиток особистості загалом [15].

Погоджуємося з твердженням А. Маркової [16] щодо характеристики професійної педагогічної позиції як стійкої системи ставлення вчителя (до учня, до себе, до колег), що, власне, і визначає його поведінку. Професійна позиція виражає також професійну самооцінку, рівень домагань учителя, його ставлення до того місця в системі громадських стосунків у школі, яке він займає, і те, на яке він претендує.

Отже, резюмуючи вищевикладене щодо розгляду змісту поняття «професійна позиція» як наукового феномена, можна відмітити: незважаючи на відмінності у визначенні цієї дефініції різними авторами, загальним є те, що позиція визначається як ставлення фахівця до професії і до себе в ній, що виявляється у діяльності. Професійна позиція є формованою особистісно-професійною якістю, яка базується на розвитку ціннісно-сміслових стосунків до педагогічної професії і визначає індивідуальний стиль професійної діяльності педагога. *Перспективи подальших наукових пошуків* пов'язуємо з характеристикою специфіки професійної позиції майбутнього вчителя початкової школи.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. 2-ге вид., виправлене. Т. 3. К.: Аконіт, 2008. 862 с.
2. Словарь практического психолога. Сост. С. Ю. Головин. Минск : Харвест, 1998. 800 с.
3. Ильенков Э. В. Проблема идеального. М.: Наука, 1979. 155 с.
4. Немов Р. С. Психология: учеб. для студ. высш. учеб. заведений: в 3 кн. Кн. 3. Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика. М. : Просвещение : ВЛАДОС, 1995. 512 с.
5. Мясищев В. Н. Психология отношений: избр. психол. тр. М. : Изд-во Ин-т практ. психол., 1995. 335 с.
6. Мясищев В. Н. Основные проблемы и современное состояние отношений человека . М. : Изд-во МГУ, 1980. Т. 2. С. 110–125.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. М.: Педагогика, 1986. 583 с.
8. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. М. : Политиздат, 1977. 304 с.
9. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии. М.: Когито-центр, 2002. 219 с.
10. Мижериков В. А. Введение в педагогическую деятельность: учеб. пособие. М., 2002. 268 с.
11. Слободчиков В. И., Е. И. Исаев. Психология человека. М. : Школа-пресс, 1995. 383 с.
12. Качалина Е. Б. Становление и развитие профессиональной позиции студентов педагогического колледжа: дис. ... канд. пед. наук; 13.00.01. М., 2009.
13. Марцинковская Т. Д., Григорович Л. А. Психология и педагогика. М.: Проспект, 2008. 464 с.
14. Исаев И. Ф. Школа как педагогическая система: основы управления. Белгород : Изд-во БГУ, 1997. 145 с.
15. Красовская Л. И. Формирование профессиональной позиции учителя в процессе изучения педагогических дисциплин: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 . Кривой Рог, 1996. 155 с.
16. Маркова А. К. Психология профессионализма. М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.

References

1. Novy'j tлумachny'j slovny'k ukrayins'koyi movy' [uklad. V.Yaremenko, O.Slipushko]. 2-ge vy'd., vy'pravlene. T.3. K.: Akonit, 2008. 862 s.
2. Slovar prakticheskogo psihologa. Sost. S. Yu. Golovin. Minsk : Harvest, 1998. 800 s.
3. Ilenkov E. V. Problema idealnogo. M.: Nauka, 1979.155 s.
4. Nemov R. S. Psihologiya : ucheb. dlya stud. vyissh. ucheb. zavedeniy: v 3 kn. Kn. 3. Eksperimentalnaya pedagogicheskaya psihologiya i psihodiagno-stika. M. : Prosveschenie : VLADOS, 1995. 512 s.
5. Myasishev V. N. Psihologiya otnosheniy: izbr. psihol. tr. M.: Izd-vo In-t prakt. psihol., 1995. 335 s.
6. Myasishev V. N. Osnovnyie problemy i sovremennoe sostoyanie otnosheniy cheloveka . M. : Izd-vo MGU, 1980. T. 2. S. 110–125.
7. Rubinshteyn S. L. Osnovny obschey psihologii. M.: Pedagogika, 1986. 583 s.
8. Leontev A. N. Deyatelnost. Soznanie. M. : Politizdat, 1977. 304 s.
9. Adler A. Ocherki po individualnoy psihologii. M.: Kogito-tsentr, 2002. 219 s.
10. Mizherikov V. A. Vvedenie v pedagogicheskuyu deyatel'nost: ucheb. posobie. M., 2002. 268 s.
11. Slobodchikov V. I., E. I. Isaev. Psihologiya cheloveka. M. : Shkola-press, 1995. 383 s.
12. Kachalina E. B. Stanovlenie i razvitie professionalnoy pozitsii studentov pedagogicheskogo kolledzha: dis. ...kand. ped. nauk; 13.00.01. M., 2009.
13. Martsinkovskaya T. D., Grigorovich L. A. Psihologiya i pedagogika. M.: Prospekt, 2008. 464 s.
14. Isaev I. F. Shkola kak pedagogicheskaya sistema: osnovy upravleniya. Belgorod : Izd-vo BGU, 1997. 145 s.
15. Krasovskaya L. I. Formirovanie professionalnoy pozitsii uchitel'ya v protsesse izucheniya pedagogicheskikh distsiplin: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01, 13.00.04. Krivoy Rog, 1996. 155 s.
16. Markova A. K. Psihologiya professionalizma. M.: Mezhdunarodnyiy gumanitarnyy fond «Znanie», 1996. 308 s.

Дмитрий Прима. Профессиональная позиция как научный феномен

В статье проанализированы научные подходы относительно трактовки профессиональной позиции как научного феномена. Отмечено, понятийно-категорийное измерение исследования проблемы формирования профессиональной позиции как научного феномена лежит в плоскости характеристики таких понятий, как «позиция» («позиция личности»), «педагогическая позиция» («позиция педагога»), «профессиональная позиция», предопределяющая необходимость внести уточнения относительно их трактовки. Выяснено, что в справочных изданиях понятие «позиция» трактуется как развивающееся, разноаспектное образование, как точка зрения, отношения к чему-либо, определяющее характер поведения, действия; характер действий, предопределенных этим отношением. Констатировано, что в психологии позиция означает официальное положение человека в той или другой подсистеме отношений, отображает доминантные и избирательные отношения человека к тому, что является для нее существенным. Отмечено, что становление позиции идет путем ее расширения, осознания и дифференциации, одним из проявлений которой есть постепенно кристаллизирующаяся профессиональная позиция. Обобщенно, что невзирая на отличия в определении этой дефиниции разными авторами, общим является определение позиции как отношения специалиста к профессии и к себе в ней, проявляющееся в деятельности, а профессиональная позиция как личностно-профессиональное качество, которое формируется в процессе учебы и базируется на развитии ценностно-смысловых отношений к педагогической профессии, определяет индивидуальный стиль профессиональной деятельности педагога.

Ключевые слова: научный феномен, позиция, позиция личности, педагогическая позиция, профессиональная деятельность, профессиональная позиция, отношение.

Dmitro Prima. Professional position as a scientific phenomenon

The article analyzes the scientific approaches to the treatment of a professional position as a scientific phenomenon. It is noted that the conceptual-categorical dimension of the study of the problem of formation of a professional position as a scientific phenomenon lies in the plane of the characteristics of such concepts as «position» («position of the person»), «pedagogical position» («position of the teacher»), «professional position» the need for clarification regarding their interpretation. It was found out that in the reference journals, the notion of «position» is regarded as developing, a multi-dimensional education as a point of view, attitude to something that determines the nature of behavior, action; the nature of the actions caused by this attitude. It is stated that the position in psychology means the official position of a person in one or another subsystem of relations, reflects the dominant and selective attitude of a person to what is essential to it. It is noted that the formation of a position goes through its expansion, awareness and differentiation, one of the manifestations of which is gradually crystallizing professional position. It is generalized that despite the differences in the definition of this definition by different authors, the general definition is a position as a specialist's attitude to the profession and to itself within it, which is manifested in activity, and a professional position as a person-professional quality, which is formed in the process of learning and is based on development of value-semantic relations to the pedagogical profession, determines the individual style of professional activity of the teacher.

Key words: scientific phenomenon, position, person's position, pedagogical position, professional activity, professional position, attitude.